

ДОСВІД РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В КРИВОРІЗЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ І–ІІІ СТУПЕНІВ №108

М. О. Квітко^{1,2,3}, С. П. Могір³, О. А. Александрова³

¹ — Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

² — Центр дитячої та юнацької творчості «Гармонія»,
м. Кривий Ріг, Україна

³ — Криворізька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів №108,
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. Розглянуто актуальність питань проблем екології, безпеки екосистем криворізького регіону, доцільність та необхідність використання моніторингу екологічно змінених лісових культурфітоценозів.

Ключові слова: Криворіжжя, екологічні проблеми, екологічна безпека, екологічне виховання.

Вступ. За останнє десятиліття спостерігається формування такого напрямку, як сталий розвиток та екологічна безпека людини. Серед суттєвих та найбільш загрозливих небезпек для України визначилась нестача природних ресурсів, постійні значні втрати людського потенціалу та зростання ризиків, пов'язаних із нерівністю в якості життя, розподілі ресурсів, умов існування та розвитку тощо. Майбутні покоління ставляться під загрозу гідного існування через зменшення природних ресурсів та погіршення якості довкілля (повітря, води, землі, забрудненості місць проживання тощо), а також через зниження духовно-культурного потенціалу нинішнього покоління. Головним завданням екологічної безпеки та програми сталого розвитку є формування у людини свідомого та відповідального ставлення до особистої безпеки й безпеки оточуючого середовища [1, 3].

Провідним завданням екологічної освіти в школі є «екологізація» навчального процесу, обов'язкове опанування основ екологічних знань на усіх етапах навчання у дошкільній та шкільній освіті. Завданням середньої ланки освіти та освіти у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування, на нашу думку, є формування розуміння

основних принципів раціонального використання природних ресурсів, усвідомлення необхідності дотримання принципів сталого розвитку суспільства та оточуючого природного середовища. Екологічна освіта була передумовою виникнення освіти для сталого розвитку та стала її підґрунтям. Сьогодні, як ніколи, перед молоддю стоїть питання про необхідність зміни свого ставлення до природи і забезпечення відповідного виховання і освіти нового покоління. У сучасному складному, різноманітному, динамічному, повному протиріч світі екологічні проблеми набули глобального масштабу.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що на здоров'я молоді все помітніше впливають негативні фактори, пов'язані зі зниженням рівня екологічної безпеки та безпеки життєдіяльності взагалі. В дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів розглянуто питання аспектів взаємодії в системі «людина — середовище життя» в цілому, а також в її окремих підсистемах. Значна увага приділена ролі людського чинника у вирішенні питань екологічної безпеки та безпеки життєдіяльності в цілому. Тому, метою наших досліджень є обґрунтування необхідності підвищення рівня екологічної безпеки лісових культурфітоценозів, а також формування концептуального світогляду сталого розвитку у майбутніх громадян держави.

Екологічні проблеми, які відчуває сучасна молодь нашого регіону, були викликані, насамперед, соціальними та еколого-економічними факторами, і їх може вирішити лише освічене населення. Громадяни, які усвідомлюють свою відповідальність перед природою та наступними поколіннями та здатні раціонально поводитися з даними їм природними ресурсами повинні усвідомлювати наслідки нераціонального природокористування. Саме тому проблеми екологічної освіти, виховання, формування екологічної культури людини, а також управління природними ресурсами набувають все більшого значення у забезпеченні екологічної безпеки та сталого розвитку суспільства.

Криворізький гірничо-металургійний регіон — це унікальний природно-територіальний комплекс України. В регіоні розташовані та успішно діють потужні підприємства, де відбувається видобування руди, її збагачення та виробництво чавуну та сталі [1, 3]. Крім того, результатом більш ніж 125-річної діяльності гірничо-металургійних підприємств стало утворення техногенних ландшафтів, площа яких сягає понад 20 тис. га [6]. Ось чому в регіоні на сьогоднішній день створення високоефективних та стійких лісових культурфітоценозів [7, 8] та впровадження на їх прикладі заходів з екологічного виховання є дуже актуальною проблемою [2, 4, 5].

Мета роботи — дослідити досвід розвитку екологічного виховання в криворізьких закладах освіти та розробити основні напрямки роботи з покращення стану екологічної культури серед молоді різного віку.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження була робота загальноосвітньої школи I–III ступеня №108 м. Кривого Рога, яка проведена на базі 7–11 класів по впровадженню освітньо-виховної програми з екологічного виховання та екологічної культури. Методами дослідження були анкетування, співбесіди, тестування. Загальна кількість опитуваних дорівнює 97 осіб.

Результати та їх обговорення. В процесі проведеного моніторингового дослідження та виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі середньої освіти №108 по формуванню екологічної культури для учнів 7–11 класів було поставлене завдання, яке полягало у наступному: сприяти розумінню суті проблем екології регіону досліджень, підготуватися до самостійного вибору своєї світоглядної позиції, розвивати вміння вирішувати проблеми, визначитися з громадянською позицією щодо проблеми відповідального ставлення до людства й середовища його існування.

Також, завданням наших досліджень було за допомогою студентів I – III курсів Криворізького державного педагогічного університету визначити рівень обізнаності молоді з проблем екології міста та рівня розвитку екологічної свідомості населення. Це дослідження є актуальним на даний момент, оскільки багато молодих людей зазнають негативного впливу соціальних та економічних чинників, котрі знижують рівень свідомості з питань екологічної безпеки та безпеки громадської життєдіяльності.

Завдання для вчителів загальноосвітнього навчального закладу №108 полягало у: формуванні цілісного уявлення у школярів 7–11 класів про природне й соціальне оточення як середовище існування й життєдіяльності людини («Земля — наш дім»), вихованні ціннісних орієнтацій; навчанні методам пізнання навколишнього світу; вихованні естетичного й морального ставлення до навколишнього середовища, вміння поводитися в ньому відповідно до загальнолюдських норм моралі, інтеріоризації моральних заборон і норм у відносинах із природою; фізичному розвитку учнів, формування в них потреби в здоровому способі життя; виробленні відповідальності за власне благополуччя (екологію свого тіла) і екологічне благополуччя навколишнього середовища; становленні початкового досвіду захисту природного середовища й свого здорового способу життя.

В процесі роботи над поставленими завданнями систематично актуалізувалося, що високий рівень екологічної культури є складовою частиною моделі компетентного випускника Криворізької загальноосвітньої школи I–III ступенів №108. Випускники школи усвідомлювали взаємозалежність екології та економіки, знання груп професій та галузей промисловості за впливом на довкілля. Учні школи працювали над проблемами впливу на навколишнє середовище конкретного підприємства залежно від обраної майбутньої професії з урахуванням відповідних вимог до фахівця. Вчителі старших класів підвищували рівень обізнаності вихованців закладу в екологічному законодавстві відповідної галузі господарства, навчали орієнтуватися в екологічних проблемах регіону проживання та України.

Задля досягнення цілісного формування у школярів особистої екологічної позиції і вміння її відстоювати в умовах правової демократичної держави, навчальний заклад №108 працював над програмою «Освіта для сталого розвитку» з січня 2013 року. Була створена цілісна система роботи школи, яка спрямована на забезпечення розвитку однієї із складових моделей освіти для сталого розвитку, а саме школа — центр формування екологічно-збалансованої поведінки, яка включала наступні напрямки роботи вчителів та учнів КЗШ №108: інтеграція ідей сталого розвитку в зміст шкільних курсів; розвиток екологічного напрямку в ході експериментальної діяльності; підтримка натуралістичних, природоохоронних заходів; формування екологічної компетентності, еколого-збалансованої споживчої культури. Розпочате в молодшій школі екологічне виховання тривало на всіх етапах навчання.

В основній школі з метою формування надпредметних знань, умінь і навичок на основі розуміння основних законів екології та концепції сталого розвитку для учнів 7–11 класів функціонував гурток «Ми і наше спільне майбутнє». Вчителі школи, використовуючи міждисциплінарний підхід та міжнаукову інтеграцію знань, доповнювали зміст предметної освіти відомостями про екологічно виважене споживання, можливості й необхідність регулювання потреб, позитивні приклади вирішення екологічних проблем на регіональному, місцевому і більш локальних рівнях, включаючи побут, повсякденне життя.

В школі організовувалися і підтримувалися заходи, спрямовані на збирання і переробку вторинної сировини, ощадливе використання у побуті тепла та електроенергії, води. Подібна діяльність значуща не лише з економічної, екологічної, а й з педагогічної точки зору, адже особистість здобуває можливість втілювати свої екологічні переконання у практику

повсякденного життя, вправляючись у дотриманні відповідних норм і правил, стверджуючись в обраній екологічній позиції, виявляючи, зрештою, екологічну компетентність у конкретних, реальних ситуаціях. Тому дієвий підхід, практична участь у вирішенні екологічних проблем на повсякденно-побутовому рівні були не лише відображені у підготовці вчителя, а і втілені у його професійній діяльності.

Після проведення анкетування серед молоді різних вікових груп виявилось, що більшість з них вважають причинами екологічних проблем нашого регіону гірничо-збагачувальні комбінати та фабрики нашого міста. На думку 24,01% опитаних, наслідком екологічного впливу проблем будуть зміни в кліматі регіону, а 21,31% вважають, що безвідповідальність громадськості до використання природних ресурсів є одним із факторів погіршення стану навколишнього середовища. Основними регулюючими факторами свідомого відношення до екологічних питань, котрі впливають на життя в Кривому Розі, на думку опитуваних, є погіршення стану довкілля та проблема утилізації побутових відходів.

Згідно з результатами опитування, 71,31% респондентів дотримуються думки, що забруднення атмосфери посилюється через вирубку та знищення лісозахисних смуг і рекреаційно-паркових зон у нашому регіоні. Майже 19,01% вважають, що зменшення кількості дерев спричинить деградацію ґрунтів, а 10,19% відмічають погіршення стану фауни. На запитання, чи відчувається у нашому регіоні нестача якісної питної води, відповідачі дали такий результат: так — 59,26%, ні — 40,74%.

Опитування доводить, що більшість вважає підприємства промислової галузі найбільшими забруднювачами довкілля, які утворюють велику кількість забруднюючих речовин. Такими підприємствами, на думку опитуваних, є об'єкти хімічної промисловості (44,44% відповідей), металургійної галузі (25,01%) та транспортні засоби — (14,01%).

За результатами опитування з'ясувалося, що найпоширенішими скаргами на захворювання в результаті погіршення екологічного становища нашого міста є розлади нервової та імунної систем. Виявилось, що 68,52% опитуваних не відмічають ускладнень зі здоров'ям, пов'язаних з погіршенням екологічної ситуації, а інші скаржаться на слабкий імунітет, хвороби серця, та головний біль.

На алергічні захворювання страждають лише 15,74% опитуваних, а гіпертонію — 36,11%. Опитувані вважають, що загартовування, зміна кліматичних районів під час відпочинку та геліопрфілактика є найефективнішими видами кліматотерапії, які можна використовувати

для підсилення імунітету.

На основі проведеної роботи було розроблено і запропоновано до впровадження комплекс заходів, які наведені нижче.

Взаємодія початкової та основної школи здійснюється за такими напрямками: 1) між педагогічними колективами: взаємовідвідування уроків, занять, проведення спільних педагогічних рад, консультацій, семінарів, круглих столів; 2) між дитячими колективами: проведення екскурсій, спільних заходів, що позитивно впливає на формування товариськості, дисциплінованості, культури поведінки, почуття обов'язку та інших якостей, так необхідних школярам.

Для вчителів в класах молодших вікових груп: 1) систематично забезпечувати комплексне вивчення природи і розкривати учням її багатогранні аспекти: естетичний, санітарно-гігієнічний, екологічний, економічний; 2) формувати в учнів екологічну культуру людини, для якої характерні різнобічні глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення, що передбачає відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я, наявність умінь і досвіду вирішення екологічних проблем; 3) залучати учнів до здійснення дослідницької діяльності на уроках природознавства, української мови, математики, образотворчого мистецтва, художньої праці, музики, трудового навчання, основ здоров'я; 4) мотивувати учнів до творчої діяльності у природі — проведенням занять образотворчого мистецтва, фотографуванням, написанням художніх творів, благоустроєм середовища; 5) систематично залучати учнів до ведення спостережень за природою, та самостійно вести «Куточок природи».

Висновки. Отже, практична реалізація завдань і мети екологічної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі №108, які були сформовані на засадах: комплексного розкриття проблем охорони природи; взаємозв'язку теоретичних знань з практичною діяльністю учнів у цій сфері; включенні екологічних аспектів у структуру предметних, спеціальних узагальнюючих тем та інтегрованих курсів, які розкривають взаємодію суспільства і природи; поєднанні аудиторних занять безпосередньо з природою; використанні проблемних методів навчання (рольові ігри та ін.), сприяє підвищенню рівня екологічного виховання сучасної молоді Криворізького регіону. Програма розвитку закладу №108 сприяє покращенню обізнаності школярів та їх батьків з екологічних проблем міста та шляхів їх вирішення в сучасних умовах. Важливе значення має практична спрямованість діяльності учнів у житті міста, її орієнтація на суспільно-корисні справи, а також участь

учнів у розробці й практичному втіленні власних екологічних проєктів. Комплексний підхід та систематична робота з усіма видами діяльності (екскурсії, трудові екологічні практикуми тощо) сприяє покращенню розвитку екологічної культури та безпеки молоді.

References

- [1] *Artiukh, V. M.* (2001). Optyimizatsiia tekhnohennykh landshaftiv zalizorudnykh rozrobok Kryvbasu [Man-made landscapes optimization in iron ore mining at Kryvbas]. Vinnitsa State Agrarian University, Vinnytsia (in Ukrainian).
- [2] *Bedriia, Ya.* (1998). Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]. Publishing Company «Afisha», Lviv (in Ukrainian).
- [3] *Hubyn, H. V., & Diadechkyn, N. Y.* (2007). Gorno-metallurgicheskii kompleks i ekologicheskaya bezopasnost v Krivorozhskom regione [Mining metallurgical complex and ecological safety in the Kryvyi Rih District]. Metallurgicheskaya i gornorudnaya promyshlennost [Metallurgical and mining industry], 2, 105–107 (in Russian).
- [4] *Kushnir, N. I.* (2010). Vid ekolohii dushi — do ekolohii pryrody (ekolohichne vykhovannia uchniv) [From the ecology of the soul — to the ecology of nature (environmental education of students)]. Biolohiia [Biology], 4, 25–35 (in Ukrainian).
- [5] *Krysak, A. A.* (2009). Ekolohichne vykhovannia molodi [Ecological education of youth.]. Biolohiia [Biology], 16–18, 44–51 (in Ukrainian).
- [6] *Lyisyiy, A. E., Ryizhenko, S. A., & Kozyatin, I. P.* (2007). Ekologicheskie i sotsialnyie problemy i puti ozdorovleniya krupnogo promyshlennogo regiona (na primere Krivorozhskogo zhelezorudnogo basseyna) [Environmental social problems and ways to improve the large industrial region (for example Kryvyi Rih iron ore basin)]. Etyud Servis, Kryvyi Rih (in Russian).
- [7] *Savosko, V. M., & Kvitko, M. O.* (2017). Suchasnyj zhyttyevyj stan lisovyx kulturfitocenziv Kryvorizhzhia [Current life state of cultivated forest community in Kryvorizhzhia]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii biolohichna [Visnyk of the Lviv University. Series Biology], 75, 75–82 (in Ukrainian).
- [8] *Savosko, V. M., Kvitko, M. O., Grygoryuk, I. P., Serga, O. I., Lykholat, Yu. V., & Andritso, M. O.* (2018). Heterohennist biometrychnykh pokaznykiv lisovykh kulturfitotsenziv v ekolohichnykh umovakh

Kryvorizhzhia [Heterogeneity of biometric characteristics of cultivated forest communities in environmental conditions at Kryvorizhzhya]. *Bioresursi i prirodokoristuvannâ* [Biological Resources and Nature Management], 10(1–2), 14–23. DOI: 10.31548/bio2018.01.002 (in Ukrainian).

EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN KRYVVI RIH GENERAL SCHOOL №108

M. O. Kvitko^{1,2,3}, S. P. Mogir³, O. A. Aleksandrova³

¹ – *Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine*

² – *Center for Child and Youth Creativity «Garmoniya»,
Kryvyi Rih, Ukraine*

³ – *Kryvyi Rih general school №108, Kryvyi Rih, Ukraine*

Abstract. The article is devoted to the ecology urgent issues, safety of ecosystems in Kryvyi Rih region, expediency and necessity of monitoring's using of ecologically modified forest cultural phytocenoses.

Keywords: Kryvorizhzhya (Kryvyi Rih region), environmental problems, ecological safety, ecological education.

Citation:

Kvitko, M. O., Mogir, S. P., & Aleksandrova, O. A. (2019). Dosvid rozvytku ekolohichnoho vykhovannia v Kryvorizkii zahalnoosvitnii shkoli I–III stupeniv №108 [Experience of development of environmental education in Kryvyi Rih general school №108]. *Ekolohichniy visnyk Kryvorizhzhia* [Ecological Bulletin of Kryvyi Rih District], 4, 143–150, DOI: 10.31812/eco-bulletin-krd.v4i0.2586 (in Ukrainian).

APA

ДСТУ

8302:2015

Квітко М. О., Могір С. П., Александрова О. А. Досвід розвитку екологічного виховання в Криворізькій загальноосвітній школі I–III ступенів №108. *Екологічний Вісник Криворіжжя*. 2019. Вип. 4. С. 143–150. DOI: 10.31812/eco-bulletin-krd.v4i0.2586.